(1636) "वृषु सेचने" (1-भ्वादिः-706. सक. सेट्. पर.) [अ]

'.....सेके वर्षेत्, स्नेहे तु वर्षते॥' (श्लो. 176) इति **देवः**।

'—हिंसासंक्लेशनयोः' इति **धातुवृत्तिः**।

वर्षकः-र्षिका, वर्षकः-र्षिका, विवर्षिषकः-षिका, वरीवृषकः-षिका;

वर्षिता-त्री, वर्षयिता-त्री, विवर्षिषिता-त्री, वरीवृषिता-त्री; इत्यादिकानि रूपाणि सर्वाण्यपि भौवादिकपर्षतिवत् (1054) ज्ञेयानि। [1]वर्षम्, [2]वृषः, [3]प्रवर्षुकः[A], [4]प्रावृट्-उपावृट्-वृषौ-वृषः, [5]वृष्यम्[B]-वर्ष्यम्, [6]वर्षणम्, वृष्ट्वा-वर्षित्वा, [7]वृष्टिः, [8]वृषणः, [9]वृष्णिः, [10]वृषा,

---

[अ] अयं धातुः सकर्मकः। कर्मणः प्रसिद्धत्वात्तु न प्रयुज्यते। यथा 'मेघो **वर्षति**' इत्यत्र अनुक्तमपि जलरूपं कर्म गम्यते। यदि जलातिरिक्तं कर्म स्यात्; तदा प्रयुज्यते कर्म 'पार्थः शरान् **वर्षति**' इति।

1. वर्षतीति—**वर्षम्**। 'अज्विधौ भयादीनामुपसंख्यानं नपुंसके क्तादिनिवृत्त्यर्थम्' (वा. 3-3-56) इति अच्प्रत्ययः। **वर्षा**=ऋतुः। "अजन्तस्य पुंस्त्वं प्रायिकम्। 'वर्षोऽस्त्री' इति दर्शनाद् घञपि" इति **प्र. सर्वस्वे**।
2. '**इगुपध**ज्ञा—' (3-1-135) इति कर्तरि कप्रत्ययः।
3. 'लषपतपदस्थाभूवृष—' (3-2-154) इति तच्छीलादिषु कर्तृषु उकञ्प्रत्यये रूपमेवम्। **प्रवर्षुकः**=पर्जन्यः।
4. सम्पदादित्वात् स्त्रियां क्विप्प्रत्यये संहितायां विषये '**नहिवृतिवृषि**—' (6-3-116) इति उपसर्गस्य दीर्घः।
5. ऋदुपधत्वान्नित्ये क्यपि प्राप्ते 'विभाषा कृवृषोः' (3-1-120) इति विकल्पेन क्यप्प्रत्ययः। तेन रूपद्वयं बोध्यम्। वृषाय हितम् इत्येतस्मिन् तद्धितार्थे 'खलयवमाषतिलवृष—' (5-1-7) इति यत्प्रत्ययः।
6. '**वृषभो वर्षणात्**' (पस्पशायां **महाभाष्ये** 1-1-1) इति **भाष्यकार**प्रयोगात् ल्युडपि भवति। नपुंसके क्तप्रत्ययस्य पाक्षिकोऽपवादोऽयम्।
7. 'तितुत्र—' (7-2-9) इति निषेधात् इडागमो न भवति।
8. बाहुलकात् औणादिके क्युन्प्रत्यये, णत्वे च रूपमेवम्।
9. '**सृवृषिभ्यां** कित्' [द. उ. 1-19] इति निप्रत्ययः किच्च भवति। तेन रूपमेवम्। वर्षतीति **वृष्णिः**=वसुदेववंशः, मेघो वा।
10. '**कनिन् युवृषि**—' [द. उ. 6-51] इति कनिन्प्रत्यये रूपमेवम्। **वृषा**=महेन्द्रः वृषभश्च। महेन्द्राद्रिः, नभश्च इति **केचित्**।

A. 'जग्मुः प्रसादं द्विजमानसानि द्यौर्वर्षुका पुष्पचयं बभूव।' भ. का. 2-37.

B. 'धर्मैकसरतां नित्यमवृष्यफलभोजनाम्।' भ का. 6-63.